

למנות את חברי ועדת פרס ישראל, לא יותר מזה

יחיעם ויץ 27.11.2021 20:00

הרעיון להעניק את פרס ישראל נולד בתחילת שנות ה-50. אבי הרעיון היה ההיסטוריון פרופ' בן-ציון דינור, שכיהן כמה שנים כשר החינוך והתרבות מטעם מפא"י. הוא עצמו קיבל פרס זה פעמיים, ב-1958 וב-1973. טקס הענקת הפרס נערך בפעם הראשונה ב-1953, ה' באייר תשי"ג — יום העצמאות החמישי. דינור אמר בו, ש"האומה מגלה את עצמאותה ביצירתה הרוחנית". מאז נהפך הטקס לאירוע מרכזי באירועי היום.

מאז הטקס הראשון רואים בפרס ישראל ערך לאומי, הנמצא בלב הקונצנזוס. קיבלו אותו אישים מכל גוני הקשת הפוליטית — אישים המזוהים עם מחנה השמאל, כמו יעקב חזן (1989), יצחק בן-אהרן (1995) ושולמית אלוני (2000), ואישים המזוהים עם מחנה הימין, כמו יצחק שמיר (2001) וגאולה כהן (2003). בין חתני הפרס היו אנשי רוח בולטים, שניהלו מאבק נחרץ נגד הכיבוש וראו בו רעה חולה, העלולה לפגוע בלב החברה הישראלית באופן אנוש.

דוגמה מובהקת היא ההיסטוריון פרופ' יהושע אריאלי, שקיבל את הפרס ב-1993. מרצה נערץ ואהוב בחוג להיסטוריה כללית באוניברסיטה העברית, גם שלי. אריאלי היה ממייסדי התנועה לשלום ולביטחון, התנועה היונית הראשונה מיד אחרי מלחמת ששת הימים. כך כתב על הכיבוש ב-1969, שנתיים אחרי המלחמה: אם הממשלה והציבור יקבלו את הדרך של "התנועה למען ארץ-ישראל השלמה", היא תוביל אותנו "אל סף התהום" ועלולה לסכן "את עצם קיומה של מדינת ישראל", להרוס את הדמוקרטיה, להשחית את נפשנו עד היסוד וליצור קהילה קנאית, שמסכנת את החברה הישראלית מבחינה מוסרית ורוחנית. למרות עמדתו הברורה איש לא שקל לשלול ממנו את הפרס המכובד, שזכה בו בגלל הישגיו המחקריים המרשימים, בלי קשר לעמדותיו הפוליטיות.

רבים מראשי המדינה ראו את פרס ישראל כסמל מובהק של פלורליזם וחופש מחשבה, ולא סמל לדיקטט של השלטון ושל שר החינוך, הממונה על חלוקת הפרס. ראייה זו באה לידי ביטוי בדברי שר החינוך והתרבות ממפד"ל, זבולון המר, בטקס חלוקת הפרס ביום העצמאות תשמ"ב (1982): "מקרב מקבלי פרס ישראל צריכה לצאת הקריאה לכל פינות העם: אל תבוזו לחולקים עליכם! דווקא מתוך הכרה עמוקה בחשיבותן של עמדות רוחניות... דווקא מתוך כך, כל אחד חייב לכבד גם את החולק עליו, ולזכור שגם ליריביו הרעיוניים לב ורוח כמוהו".

בכמה מקרים, נדירים מאוד, שללו את הפרס מהזוכה, אך לא בשל התנגדות של שר החינוך. הנה שתי דוגמאות. ב-1993 קיבל ישעיהו ליבוביץ את פרס ישראל על תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה. בתגובה הודיע ראש הממשלה אז, יצחק רבין, שלא יבוא לטקס. ליבוביץ עצמו סירב לקבל את הפרס.

שולמית אלוני, שהיתה אז שרת החינוך, תמכה בהענקת הפרס לליבוֹיץ, שראתה בו נביא זעם.

ב-1997 קיבל שמואל שניצר, שהיה עורך "מעריב", את פרס ישראל לעיתונות. שניצר כתב מאמר על עולי הפלשמורה וכינה אותם "אלפי משומדים נושאי מחלות מסוכנות". בעקבות כך עתר חבר הכנסת אדיסו מסאלה לבג"ץ נגד הענקת הפרס לשניצר. בג"ץ הורה לוועדת הפרס לדון מחדש בפרס, והואיל ולא היתה הסכמה מלאה בקרב חבריה, שניצר לא קיבל אותו. זו היתה דרמה, אך שר החינוך אז (בפעם השלישית), זבולון המר, לא היה מעורב בה. המר גם החליט לא להיות מעורב בהענקת פרס ישראל לספרות לסופר הערבי אמיל חביבי ב-1992, שהביאה למחאה מצד הימין.

והנה, יואב גלנט, שהיה שר החינוך, החליט אולי בפעם הראשונה בקורות הפרס, לפסול את פרס ישראל למדעי מחשב לפרופ' עודד גולדרייך. לא בשל שיקולים מקצועיים, אלא בגלל שיקולים קומיסריים — גולדרייך תומך בהחרמת אוניברסיטת אריאל, שמטרתה העיקרית היא להכשיר את שרץ הכיבוש.

עתה רואים בזוועה כיצד תהליך האפרטהייד נעשה מהיר יותר ומפחיד יותר. לכן כל פטריוט ישראלי מחויב לתמוך בחרם. מדובר אפוא בצעד בעד ישראל, ולא נגדה. עמדת גולדרייך היא לגיטימית מפני ששאלת הכיבוש נמצאת בלב סדר היום הציבורי והפוליטי בישראל יותר מיובל שנים, ומי שפוסל אותה מטיל קלון רק על עצמו.

מעבר לזה, החלטת גלנט היא אנטי-אתית. אסור לשר החינוך, דמות פוליטית מובהקת, להיות מעורב בשיקולי ועדת פרס ישראל. יש לו תפקיד אחד ויחיד: למנות את חברי ועדת הפרס, ולא יותר מזה.

תפוח האדמה הלוהט של הפסילה התגלגל לסדר היום של שרת חינוך החדשה, יפעת שאשא-ביטון. בניגוד לגלנט, שנהג בתפקידו כפיל בחנות חרסינה, שאשא-ביטון היא ד"ר לחינוך ועסקה בענייני חינוך במשך שנים. השרה היתה יכולה לשנות את החלטת גלנט, אבל היא אימצה את ההחלטה השערורייתית ולא הצליחה לעמוד באתגר, שהוא ערכי ומוסרי.

אין מדובר בנושא שולי, אלא בכישלון חרוץ, המטיל צל כבד על עמוד השדרה הציבורי שלה, ועל יכולתה לקבל החלטות לא פופולריות בתחום חיוני שהיא מופקדת עליו.